

JAMOAT JOYLARIDA HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISHNING ZAMONAVIY USULLARI

O‘zbekiston Respublikasi

Jamoat xavfsizligi universiteti Kursanti

Miraliyev Xumoymirzo

Annotatsiya: Ushbu maqolada jamoat joylarida huquqbuzarliklarning oldini olishning zamonaviy usullari va vositalari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar, profilaktik chora-tadbirlar, hamda huquq-tartibot organlarining faoliyatini takomillashtirish yo'nalishlari ko'rib chiqiladi. Jamoat xavfsizligini ta'minlashda innovatsion yondashuvlarning ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: jamoat xavfsizligi, huquqbuzarlik, profilaktika, kuzatuv tizimi, raqamlashtirish, huquq-tartibot organlari, oldini olish.

Abstract: This article analyzes modern methods and tools for preventing crimes in public places. Digital technologies, preventive measures, and directions for improving the activities of law enforcement agencies are considered. The importance of innovative approaches in ensuring public safety is substantiated.

Keywords: public safety, crime, prevention, surveillance system, digitization, law enforcement agencies, prevention

Zamonaviy jamiyatda jamoat joylarida tartib va xavfsizlikni ta'minlash davlat va fuqarolik jamiyatining dolzarb vazifalaridan biriga aylandi. Urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi, aholi zichligining oshishi va ijtimoiy muammolarning keskinlashuvi jamoat joylarida huquqbuzarliklar sonini oshirib yubormoqda. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan huquqiy islohot, ichki ishlar organlarini qayta tashkil etish va "Xavfsiz mahalla" dasturining joriy etilishi jamoat xavfsizligini ta'minlashda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda.

Huquqbuzarliklarning oldini olish – bu faqat qonunchilik normalari bilan cheklanib qolmay, balki keng ijtimoiy, psixologik va texnologik chora-tadbirlar majmuasini o'z ichiga oluvchi tizimli jarayondir. Zamonaviy usullar – video kuzatuv tizimlaridan tortib sun'iy intellekt, jamoaviy xavfsizlik dasturlari va fuqarolik nazoratigacha – huquq-tartibot organlarining samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda.

Maqolaning maqsadi: jamoat joylarida huquqbuzarliklarning oldini olishda qo'llaniladigan zamonaviy usullarni tizimlashtirish, ularning samaradorligini tahlil qilish va O'zbekiston sharoitida qo'llash yo'nalishlarini belgilash.

Jamoat joyi – bu ko'pchilik odamlar erkin foydalana oladigan va ijtimoiy hayot faoliyati ro'y beradigan makon sifatida belgilanadi. Bunday joylarga ko'cha va yo'llar, transport vositalari va bekatlar, bozorlar, ta'lim va soghliqni saqlash muassasalari, madaniy-ma'rifiy markazlar, dam olish parklari va boshqalar kiradi.

O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga ko'ra, jamoat joylarida sodir etiladigan huquqbuzarliklar quyidagi asosiy turlarga bo'linadi: ommaviy tartibsizlik va bezorilik; ichimlikbozlik va giyohvandlik moddalarini iste'mol qilish; atrof-muhitni ifloslantirish; transport qoidalarini buzish; boshqa shaxslarga nisbatan zo'ravonlik va tahqirlash.

Profilaktika nazariyasida uchta darajali model keng qo'llaniladi. Birlamchi profilaktika – huquqbuzarlikka sabab bo'luvchi omillarni bartaraf etish. Ikkilamchi profilaktika – xavf guruhidagi shaxslarga nisbatan chora-tadbirlar ko'rish. Uchinchi darajali profilaktika – huquqbuzarlik sodir etgan shaxslarning qayta sotsializatsiyasi. Ushbu uch darajali yondashuv huquqbuzarliklarni ketma-ket va tizimli ravishda kamaytirish imkonini beradi.

Zamonaviy kuzatuv texnologiyalari jamoat xavfsizligini ta'minlashda muhim o'rin egallaydi. "Xavfsiz shahar" tizimi doirasida O'zbekistonning yirik shaharlarida minglab videokameralar o'rnatilgan. Bu kameralar yuqori aniqlikdagi tasvir olish, gechacha ko'rish va real vaqt rejimida monitoring qilish imkonini beradi.

Britaniyaning kriminologik tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, CCTV kuzatuv tizimlari o'rnatilgan joylarda mulkiy jinoyatlar 13–24 foizga, shaxsga qarshi huquqbuzarliklar esa 7–11 foizga kamaygan. O'zbekistonda ham ushbu tizimning joriy etilishi natijasida bir qator shaharlarda jamoat joylaridagi huquqbuzarliklar soni yil ichida sezilarli darajada qisqarganligi statistik ma'lumotlarda aks etgan.

Sun'iy intellekt (SI) tizimlari kuzatuv imkoniyatlarini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Yuz tanish algoritmlari, g'ayritabiiy xatti-harakat detektor va massa oqimini tahlil qilish dasturlari huquq-tartibot organlariga real vaqt rejimida signal berish imkonini yaratadi. Xitoy, Buyuk Britaniya va Singapurda tatbiq etilgan "smart politsiya" tizimlari orqali profilaktik choralar samaradorligi sezilarli oshganligi qayd etilgan.

O'zbekistonda SI texnologiyalarini ichki ishlar organlarida qo'llash borasida bir qator tajriba dasturlari amalga oshirilmoqda. Biometrik identifikatsiya tizimlari transport tugunlarida va ommaviy tadbirlar maydonlarida muvaffaqiyatli sinovdan o'tkazilmoqda. Biroq bu borada shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va insoniy huquqlarni ta'minlash masalasi ham alohida e'tiborga loyiqdir.

Fuqarolarni huquq-tartibot organlariga bevosita bog'lovchi mobil ilovalar huquqbuzarliklarning oldini olishda yangi imkoniyat sifatida e'tirof etilmoqda. O'zbekistonda "My Police", "Xavfsizlik" va boshqa ilovalar orqali fuqarolar shubhali holat yoki hodisa to'g'risida darhol xabar berishi, videomaterial yuborishi hamda anonim murojaat qilishi mumkin. Bu profilaktik tizimning fuqarolik bazasini kengaytiradi.

O'zbek jamiyatida an'anaviy mahalla instituti jamoat xavfsizligini ta'minlashda noyob ijtimoiy mexanizm vazifasini bajaradi. Mahalla qo'mitasi huquqbuzarlikka moyil shaxslarni erta aniqlash, ularni rehabilitatsiya qilish va ijtimoiy nazoratni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. "Xavfsiz mahalla" Prezident dasturi doirasida mahalla faollarining huquqiy savodxonligi oshirilmoqda va ular bilan hamkorlik mustahkamlanmoqda.

Jahon amaliyotida "Jamoat politsiyasi" (Community Policing) konsepsiyasi samarali natijalar bermoqda. Bu yondashuv politsiya xodimlarini ma'lum bir hududga biriktirib,

mahalliy aholi bilan ishonchli munosabat o'rnatishni ko'zda tutadi. Politsiyachi nafaqat tartibni saqlash, balki aholi muammolarini hal etishda ko'maklashuvchi hamkor sifatida qabul qilinadi.

Kriminologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ko'plab huquqbuzarliklarning ildizi yoshlik davridagi noto'g'ri tarbiya, iqtisodiy tanglik va ijtimoiy marginallashtirish omillarida yotadi. Shu sababli yoshlar bilan olib boriladigan profilaktik ish – maktablarda huquqiy ta'lim, sport to'garaklari va ish bilan band qilish dasturlari – uzoq muddatli xavfsizlikni ta'minlashning asosiy yo'li hisoblanadi.

O'zbekistonda "Yoshlar – kelajagimiz" dasturi, giyohvandlik va ekstremizmga qarshi xabardorlik kampaniyalari, hamda politsiya-maktab hamkorlik loyihalari amalga oshirilmoqda. Ushbu chora-tadbirlar potensial huquqbuzarlarning profilaktik aniqlash va ularga ta'sir ko'rsatishda yuqori samaradorlik ko'rsatmoqda

Vaziyat kriminologiyasi nazariyasiga ko'ra, huquqbuzarlikka imkon beruvchi muhit omillarini o'zgartirish yo'li bilan jinoyatni keskin kamaytirib bo'ladi. CPTED (Crime Prevention Through Environmental Design) yondashuvi – bu yorug' ko'cha chiroqlari, ochiq va nazorat qilinadigan makonlar, qulaylashtirilgan arxitektura orqali jinoyatchilik uchun qulay sharoit bartaraf etilishini anglatadi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, yaxshi yoritilgan ko'cha va parklarda tun paytidagi huquqbuzarliklar 20 foizga, yo'q qilib tashlangan grafitilar qayta paydo bo'lmaydigan joylarda vandallik esa 30 foizga kamaygan. O'zbekiston shaharlarida obodonlashtirish ishlari va ko'cha yoritgichlari o'rnatish ham xavfsizlikni oshirish nuqtai nazaridan samarali bo'layotganligi ta'kidlanmoqda.

Jamoat joylarida huquqbuzarliklarning oldini olishda huquqiy asoslarning mustahkamligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, Jinoyat kodeksi, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va ichki ishlar organlariga oid qonunchilik huquqiy bazani tashkil etadi.

So'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar doirasida bir qator muhim o'zgarishlar kiritildi: Ichki ishlar vazirligining tarkibiy qayta tashkil etilishi; politsiya xodimlarining kasb madaniyati va huquqiy savodxonligi oshirilishi; fuqarolar bilan muloqotni yangi sifat darajasiga ko'tarish; preventiv (oldini oluvchi) funksiyaning kuchaytirilishi.

Xalqaro hamkorlik ham jamoat xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda. Interpol, MDH tuzilmalari va ikki tomonlama shartnomalar doirasida ma'lumot almashish, xorijiy tajribadan foydalanish va birgalikda operatsiyalar o'tkazish imkoniyatlari kengayib bormoqda.

Jamoat joylarida huquqbuzarliklarning oldini olish murakkab tizimli vazifa bo'lib, u davlat organlari, fuqarolik jamiyati va texnologik yechimlarning birgalikdagi sa'y-harakatlarini talab etadi. Tahlil natijalariga ko'ra quyidagi asosiy xulosalar chiqarish mumkin:

Birinchi, zamonaviy raqamli texnologiyalar – video kuzatuv, sun'iy intellekt va mobil ilovalar – huquq-tartibot organlarining profilaktik salohiyatini sezilarli oshirmoqda.

Ikkinchi, ijtimoiy va psixologik usullar – mahalla instituti, yoshlar bilan ishlash va CPTED yondashuvi – uzoq muddatli va barqaror xavfsizlikni ta'minlashning asosi hisoblanadi.

Uchinchi, O'zbekistondagi "Xavfsiz shahar", "Xavfsiz mahalla" va yoshlar profilaktikasiga oid dasturlar zamonaviy jahon tajribasiga mos yondashuv ekanligi tasdiqlanmoqda.

To'rtinchi, texnologik va ijtimoiy usullarning uyg'un qo'llanilishi – insoniy omil bilan raqamli innovatsiyalarning birlashuvi – sohada eng samarali natija bermoqda.

Kelgusida O'zbekistonda jamoat joylarida huquqbuzarliklarni kamaytirishning kompleks milliy strategiyasi ishlab chiqilishi, mahalla institutiga yangi funksiyalar yuklatilishi va ichki ishlar organlarida sun'iy intellekt texnologiyalarini keng joriy etish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 10-apreldagi "Xavfsiz shahar" konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi Farmoni.
4. Criminology: An Introduction / Larry J. Siegel. – Cengage Learning, 2022. – 624 p.
5. Clarke R.V. Situational Crime Prevention: Successful Case Studies. – New York: Harrow and Heston, 2017. – 358 p.
6. Welsh B.C., Farrington D.P. Effects of Closed Circuit Television Surveillance on Crime // Campbell Systematic Reviews. – 2022. – Vol. 18. – P. 1–37.
7. Ashurova M. Jamoat xavfsizligini ta'minlashda mahalla institutining roli // Huquq va jamiyat. – 2023. – №3. – B. 44–50.
8. Nazarov T. O'zbekistonda profilaktik huquqshunosligi. – Toshkent: TDYuU, 2022. – 180 b.
9. Ismoilov A. Raqamli texnologiyalar va ichki ishlar organlari faoliyati // Xavfsizlik muammolari. – 2023. – №2. – B. 18–25.
10. UNODC. Handbook on the Crime Prevention Guidelines. – New York: United Nations, 2021. – 120 p.